

ЗБОРНИК
МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ
LVII/1

МАТИЦА СРПСКА
ОДЕЉЕЊЕ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК
ЗБОРНИК
МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ
MATICA SERBICA
CLASSIS LITTERARUM
ARCHIVUM PHILOLOGICUM ET LINGUISTICUM

Покренут 1957. године
До XXVI књиге (1983) излазио под називом *Зборник за филологију и лингвистику*

Главни уредници:
Др Миливој Павловић (1957–1960), др Рудолф Коларић (1961–1962),
академик Павле Ивић (1963–2000), академик Александар Младеновић (2001–2009),
др Јасмина Грковић-Мејџор (2010–)

LVII/1

Уредништво:
Др МИЛИВОЈ АЛАНОВИЋ, Др НАДА АРСЕНИЈЕВИЋ, Др ЈАСМИНА ГРКОВИЋ-МЕЈџОР,
Др ДРАГА ЗЕЦ, Др ГЕРХАРД НЕВЕКЛОВСКИ, Др СЛОБОДАН ПАВЛОВИЋ,
Др ДРАГОЉУБ ПЕТРОВИЋ, Др МАТО ПИЖУРИЦА, Др МИЛОРАД РАДОВАНОВИЋ,
Др ВЛАДИСЛАВА РУЖИЋ, Др СВЕТЛАНА М. ТОЛСТОЈ, Др ЗУЗАННА ТОПОЛИЊСКА, Др БЈОРН ХАНСЕН

Collegium redactorum:
Dr MILIVOJ ALANOVIĆ, Dr NADA ARSENIJEVIĆ, Dr JASMINA GRKOVIĆ-MAJOR,
Dr BJÖRN HANSEN, Dr GERHARD NEWEKLOWSKY, Dr SLOBODAN PAVLOVIĆ,
Dr DRAGOLJUB PETROVIĆ, Dr MATO PIŽURICA, Dr MILORAD RADOVANOVIĆ,
Dr VLADISLAVA RUŽIĆ, Dr SVETLANA M. TOLSTOJ, Dr ZUZANNA TOPOLIŃSKA, Dr DRAGA ZEC

Главни и одговорни уредник:
Др ЈАСМИНА ГРКОВИЋ-МЕЈџОР

ISSN-0352-5724 | UDK 80/81(082)

ЗБОРНИК

МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

LVII/1

НОВИ САД
2014

ДЕТАЉНА АНАЛИЗА ЈЕДНОГ ТИПА ГЛАГОЛА

Марина Спасојевић. Глаголи на *-(је)ћи*, *-ћм* у корелацији са глаголима на *-ићи*, *-ћм* у савременом српском језику (нормативни и лексикографски аспект). Монографије 17. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2013, 452 стр.

Едиција „Монографије” у издању Института за српски језик САНУ постала је богатија за још једно темељито истраживање из области савременог српског језика. Реч је о књизи *Глаголи на -(ј)ети, -ћм у корелацији са глаголима на -ићи, -ћм у савременом српском језику (нормативни и лексикографски аспекти)* Марине Спасојевић, истраживача-сарадника Института за српски језик САНУ и лексикографа *Речника српскохрватског књижевног и народног језика*.

Иако представља незнатно измењену верзију ауторкиног магистарског рада, ова студија и квантитативно и квалитативно превазилази оквир истраживања тог типа.

Предмет анализе М. Спасојевић представљају глаголи који испред инфинитивног наставка *-ћи* имају рефлекс *јаћа -е-* односно *-(и)је*, тј. који се у инфинитиву завршавају на *-(ј)ећи*, а у првом лицу једнине презента на *-ћм* (*вдлећи/вдљећи, вдлћм; ждлећи/ждљећи, ждлћм; сћдљ(ј)ећи, сћдљ(ј)ећм* итд.) у корелацији са глаголима односно варијантама глагола који се у инфинитиву завршавају на *-ићи* (*вдлицћ; ждлицћ; сћдљ(ј)ићи -ћм* итд.).

Полазећи од тога да су у досадашњој дескриптивној и нормативној србистичкој литератури уочене тенденције утицаја и међусобних колебања у употреби глаголских облика на *-(ј)ећи* и *-ићи*, *-ћм*, у неким случајевима и на *-аћи*, *-ћм* (*а < ѓ* иза палатала), М. Спасојевић поставља за циљ свог истраживања да подробно испита природу ових корелација и интерференција. То је сложен задатак који захтева вишеструки приступ: строго граматички (фонетски, морфолошки, дериватолошки, синтаксички), семантички, лексиколошки, дијалектолошки, стилистички, али и нормативистички и лексикографски, којима ауторка (како и наглашава у наслову) даје примат с обзиром на то да ово истраживање има практичну интенцију, а то је унапређење језичког нормирања и лексикографије.

Такав приступ захтева озбиљног и савесног научника који има и лексикографског талента и искуства. Заинтересована за речник на коме ради и посвећена њему, М. Спасојевић је овом књигом у потпуности испунила захтеве које је тема пред њу ставила и показала да се убудуће од ње може очекивати решавање озбиљних и сложених научних проблема. Њено истраживање одликују: репрезентативна грађа, обимна, релевантна, добро проучена и критички интерпретирана литература (углавном сербокроатистичка и делимично русистичка), суптилне и прецизне анализе уз акрибично навођење извора, исправни и сигурни закључци и јасан и питак стил.

Ова књига чврсте и складне композиције, како у целини тако и у деловима, структурисана је кроз следећа поглавља: *Увод* (стр. 11–31), *Глаголи на -(j)ети, -ѓм у корелацији са глаголима на -ити, -ѓм* (стр. 33–308), *Лексикографски њосиујци у обради глагола на -(j)ети, ѓм* (стр. 309–342) и *Закључак* (стр. 343–349). Садржи и два резимеа – на енглеском и руском (стр. 351–355), списак извора и њихових скраћеница (стр. 357–360), списак литературе, речника и правописно-нормативних приручника (стр. 361–368) и два регистра: глагола (стр. 369–438) и радних глаголских придева у придевској служби (стр. 438–448).

У *Уводу* ауторка најпре говори о морфолошком статусу глагола на *-(j)ети, -ѓм*, а затим о нормативном статусу и творбеној интерпретацији датих глагола у дескриптивној и нормативној литератури, после чега одређује задатак, метод и корпус.

Задатак овог истраживања је да што реалније осветли стање дате морфолошко-аналогске појаве, да на основу грађе покаже и утврди степен очуваности семантичке и синтаксичке опозиције између глагола са суфиксима *-(j)ети, -иѓи* и *-аѓи* и да укаже на тенденције њеног развоја у савременом српском језику како би се нормативне препоруке могле доносити уједначено и у складу са језичком праксом и како би се ови глаголи што адекватније представљали у речницима. Такав приступ одредио је и карактер књиге. С једне стране, то је студија која се бави актуелним граматичким (морфолошким и синтаксичким) и семантичким појавама и проблемима који прате српски књижевни језик од Вука до данас, а с друге стране – приручник у коме се разматрају практична питања норме и лексикографије.

Метод је првенствено дескриптиван, са циљем пописа и описа глагола код којих долази до нестандартних или дублетних појава на релацији *-(j)ети, -иѓи, -аѓи*, а потом аналитички, са циљем да се дате појаве објасне.

Корпус представљају примери из *Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* и из грађе за овај речник, затим примери из *Речника српскохрватског књижевног језика* Матице српске, из књижевних дела, штампе и разговорног језика. Као допунски и контролни, коришћен је *Корпус савременог српског језика* Математичког факултета у Београду. Грађа коју користи М. Спасојевић је репрезентативна с обзиром на то да обухвата различите ареале и етапе развоја српског књижевног језика. Уз то, поред хронолошке и територијалне раслојености, њу карактерише и висок степен функционалне раслојености. У грађу истраживач укључује и правописе и језичке приручнике, на основу којих прати и став нормативиста према овом проблему (Правопис А. Белића из 1950, правописе Матице српске из 1960, из 1993, 1997 /школско издање/ и 2010, *Правописна правила и уједињива за писање ијекавских гласовних облика, са правописним рјечником ијекавица* Ј. Вуковића из 1949, *Речник језичких недоумица* И. Клајна из 2002, *Српски језички приручник* П. Ивића, И. Клајна, М. Пешикана и Б. Брборића из 2004).

У разматрању проблематике М. Спасојевић глаголе на *-(j)ети, -ѓм* најпре сагледава са творбеног аспекта. Они могу бити немотивисани (*вјѓд(j)ети, жѓлѓи/жѓлѓи, лѓи(j)ети*), мотивисани именицама и придевима (*шѓм(j)ети* и *шѓмиѓи, бѓлѓи/биѓлѓи*), при чеми и једни и други могу представљати мотивну базу за различите префиксирани деривате (*завѓлѓи/завѓлѓи, надлѓи(j)ети, ѓжѓлѓи/ѓжѓлѓи, зашѓм(j)ети* и *зашѓмиѓи*), док је веома

мали број ових глагола двотематске творбене структуре (*бла̌зово̌дле̌и̌и̌/бла̌зо-
во̌дле̌и̌и̌, бла̌зои̌зво̌дле̌и̌и̌/бла̌зои̌зво̌дле̌и̌и̌*). Ауторка показује њихову корелацију
са глаголима на *-и̌и̌и̌, -и̌м* полазећи од тога да ли је она семантички и синтак-
сички релевантна, на основу чега издваја две велике групе глагола, а то су:

I) немотивисани и глаголи мотивисани именицом и од њих префиксирани глаголи, код којих ова корелација нема дистинктивну вредност и

II) глаголи мотивисани придевима, kod kojih je formalna opozicija pokazatelj semantičke i sintaksičke razlike.

Глаголе обе групе ауторка дели према критеријуму нормативног статуса варијаната на *-(j)ећи* и *-ићи*, а у складу с том поделом и сегментира најобимније поглавље књиге, које именује *Глаголи на -(j)ети, -йм у корелацији са глаголима на -ити, -йм*.

Према комбинованом, граматичком (творбеном и морфолошком) и нормативном критеријуму, немотивисани глаголи на *-(j)еџи*, *-џм* и глаголи на *-(j)еџи*, *-џм* мотивисани именицом и од њих префискирани глаголи деле се на седам подгрупа. То су:

1) глаголи на *-(j)еићи*, *-ић* код којих је варијанта на *-ићи* нестандардна појава (нпр. *бдѣићи/бдѣић* некњ. *бдѣићи*, *жѣлеићи/жѣлеић* некњ. *жѣлићи*, *иѣри(ј)еићи* некњ. *иѣријићи*);

2) глаголи на *-(j)еѣи* са вишеструким обликом презента код којих су варијанте на *-иѣи* нестандардне (нпр. *бд(ј)еѣи*, *бдѣм* и *бдѣјем* некњ. *бдиѣи*; *ѣдв(ј)еѣи* ‘угађати, дворити’, *ѣдвѣм* и *ѣдвѣјем* некњ. *ѣовиѣи*; *зрѣиѣи* ‘посматрати’, *зрѣм* и *зрѣјем* некњ. *зриѣи*, *зрѣјем*);

3) глаголи на *-(j)еѣти*, *-ѣм* код којих су варијанте на *-иѣи* нестандардне у екавском, а равноправне у ијекавском изговору (нпр. *врѣдеѣи*/*вријѣдјеѣи* и *вријѣдиѣи*, *мрзеѣи*/*мрзјеѣи* и *мрзиѣи*);

4) глаголи на *-(j)еѣи*, *-ѣм* код којих су варијанте на *-иѣи* нестандартне и каузативни глаголи од исте основе на *-иѣи*, *-ѣм* (нпр. *кѣѣи*/*кѣѣи* ‘топити се, нестајати’ према *кѣѣи* ‘чинити да нешто окопни’, *ѣѣи* се некѣ. *ѣѣи* се ‘осетити стид’ према *ѣѣи* ‘учинити да се неко стиди’);

5) глаголи на *-(j)ейти*, *-їм* који имају равноправан статус са глаголима на *-иїи*, *-їм* (нпр. *їуї(j)ейти* и *їуїиїиїи*, *сїїрїй(j)ейти* и *сїїрїйиїиїи*, *їїрейїрейиїи* и *їїрейїрейиїиїи*);

6) глаголи на *-(j)еѣти*, *-ѣм* који се јављају као нестандардна варијанта глагола на *-иѣти*, *-ѣм* (нпр. *ра́диѣти* некњ. *ра́деѣти*, *ѣ́у́жѣти* некњ. *ѣ́у́жјеѣти*, *цѣ́риѣти* некњ. *цѣ́р(ј)еѣти*) и

7) глаголи на *-(j)ейти*, *-йм* у корелацији са глаголима на *-айти*, *-йм* и *-ийти*, *-йм* (нпр. *букїй(j)ейти* и *букїтайти*; *звїждайти* и *звїжд(j)ейти* некњ. *звїждийти*; *йїўїїґайти*, *йїўїїґейти* и *йїўїїґийти*).

Према истој подели глаголи на *-(j)eй̄и*, *-й̄и* мотивисани придевом деле се на пет подгрупа. То су:

1) медијални глаголи са суфиксом *-(j)eiti* код којих се јављају колебања у употреби суфикса *-(j)eiti* и *-iiti* и који имају одређен однос према активним глаголима са суфиксом *-iiti* од истог мотивног придева (нпр. *òstīar(j)eiti* и чешће *òstīariiti* ‘постати стар’ према *òstīariiti* ‘учинити старим’);

2) медијални глаголи са суфиксом *-(j)еџи* и активни глаголи са суфиксом *-иџи* са колебањима у „оба смера” (нпр. *оџив(ј)еџи* некњ. *оџивџиџи* ‘постати жив’ према *оџивџиџи* некњ. *оџив(ј)еџи* ‘учинити живим’);

3) глаголи изведени од придева који означавају боју (нпр. *изблѣдеџи/изблѣјѣдеџи* некњ. *изблѣдиџи/изблѣјѣдиџи* ‘постати блед’ према *изблѣдиџи/изблѣјѣдиџи* некњ. *изблѣдиџи/изблѣјѣдиџи* ‘учинити бледим’);

4) глаголи мотивисани придевима на *-ав* и од њих префиксирани глаголи (*омрџав(ј)еџи* и чешће *омрџавџиџи* ‘постати мршав’, а само *омрџавџиџи* ‘учинити мршавим’) и

5) медијални глаголи који су се изједначили по форми са активним глаголима на *-иџи*, *-џи* (нпр. *обледѣниџи (се)*, *осаџиџи (се)*, *осаџиџиџи*).

Ово поглавље представља филигрански израђен низ анализе датих глагола. Истраживач приступа сваком глаголу на методолошки јасно одређен начин. Примере наводи по азбучном реду немотивисаних глагола или мотивационе базе изведених, у оквиру којих обрађује и префиксираних форме, а потврде презентује хронолошким редом, прецизно наводећи податке о изворима из којих су оне експерпирани. Најпре наводи стандардни облик и значење глагола на *-(ј)еџи* и *-иџи* у екавској и ијекавској варијанти, а затим облике и значења који су на основу правописа, нормативних приручника и описних речника квалификовани као нестандардни. Следи представљање грађе, па детаљна филолошка анализа и, на основу ње, изношење сопствених закључака, који у великом броју случајева представљају предлог за корекцију нормативног статуса обличке варијанте датог глагола (нпр. форме *бáздиџи*, за коју ауторка констатује да је у много већој мери заступљенија од јединог нормативно стандардног облика *бáзд(ј)еџи*).

Закључци М. Спасојевић су валидни јер њена анализа укључује све компоненте. Она анализира глаголске обличке варијанте с обзиром на њихову временску заступљеност, територијалну распрострањеност, стилску раслојеност и фреквенцијску заступљеност узимајући у обзир и стилске ефекте употребе одређених варијаната – ако се јављају двојне варијанте код истог писца, утврђује разлоге: да ли је то у циљу карактеризације лика или уплив дијалекатске базе писца. Сагледава и шири изговорни ареал коме писац припада, а код писаца који су писали старом графијом и припадност књижевно-језичкој епоси, или, чак, узима у обзир чињеницу да појава неког облика у тексту може бити грешка лектора-коректора.

Посебно поглавље посвећено је радном глаголском придеву у придевској служби. Оно је посве занимљиво јер истраживач у њему показује и исцрпно документује да су се форме радног глаголског придева са придевском конституентском вредношћу на *-ео*, *-ела*, *-ело* очувале и код оних глагола који су се по завршетку инфинитивне основе приближили глаголима на *-иџи*, попут *задоџниџи*, *оџиџи*, *олабáвиџи* (*задоџнели одговор*, *оџиџи мајка*, *олабáвела славина*) или су се пак с њима изједначили, попут *закаџниџи*, *оџиџи* (*закаџнели људе*, *оџиџи човек*). Према посведоченој грађи, види се да се ретко јављају ови облици од инфинитива на *-иџи* (*набубрио*, *најуџио*). Ова чињеница се може узети као формални аргумент за лексикализацију радних глаголских придева: „Неистоветност форме радног глаголског придева у предикатској и придевској служби код ових глагола, као и

њихово морфолошко и синтаксичко понашање попут правих придева, наводи на закључак о томе да се процес осамостаљивања и егзистенције радног глаголског придева као оделите лексичке јединице, тј. процес његове лексикализације одвијао независно од процеса преласка непрелазних медијалних глагола са суфиксом *-(j)еџи* у групу са суфиксом *-иџи*” (стр. 308).

Поглавље *Лексикографски њосџуџи у обради џлаџола на -(j)ети, -џм* нарочито је драгоцено, и то због значаја које има за практичну лексикографију. У њему ауторка анализира поступке у обради датих глагола и од њих лексикализованих радних глаголских придева како би се пронашло оптимално решење за представљање ове групе глагола у дескриптивним речницима. М. Спасојевић утврђује да су лексикографи поступали на различите начине јер су глаголи на *-(j)еџи, -џм* комплексна и сложена група, нарочито ако се посматра и њихов однос према глаголима на *-иџи, -џм*. Анализирајући досадашње лексикографске поступке у Речнику САНУ и Речнику Матице српске, она је сачинила моделе који илуструју досадашњу лексикографску праксу обраде ових глагола, а потом, на основу изложених примера и модела, издвојила и табеларним методом представила моделе који би били најприкладнији за обраду типова глагола на *-(j)еџи* и *-иџи* представљених у најобимнијем поглављу књиге.

На крају студије, на безмало осамдесет страна, не као формалност, технички детаљ, већ као поглавље, дат је регистар глагола и радних глаголских придева у придевској служби. Он има и своје „упутство за употребу”, што ћемо цитирати, како би се видела комплексност информација садржаних у њему: „Регистар глагола урађен је по принципу гнезда, која су представљена по азбучном реду непрефиксираних глагола, изузев оних насталих префиксално-суфиксалном творбом, који не егзистирају без префикса. На тај начин има се бољи увид у формалне и синтаксичко-семантичке особености појединих глагола, него у азбучном индексу, с обзиром на то да није било (просторних) могућности да се донесу оба. Код глагола је указано на оне видове нестандардности који се тичу теме. Притом, коришћен је начин обележавања стандардних и нестандардних варијанти (стављање у заграду указује на секундарност и мању уобичајеност одређене варијанте) и техничке скраћенице устаљене у РСАНУ (дијал. – дијалекатски; ек. – екавски; ијек. – ијекавски; некњ. – некњижевно). Знаком ↓ указује се на велико непоклапање норме и узуса, односно на преовладавање нестандардних варијанти. Опис семантичких реализација наводи се код мотивисаних глагола, ради показивања творбеног односа и творбеног значења, као и код неких немотивисаних регионално и стилски маркираних глагола” (стр. 369).

Од бројних закључака које М. Спасојевић наводи издвојићемо онај за који бисмо рекли да представља бит спроведене анализе. Посматрана појава је одлика српског књижевног језика која га је пратила од почетка његовог формирања, актуелна још увек. Међутим, корелације назначене насловом књиге нису биле увек истог правца и истог интензитета: „код немотивисаних глагола систем је стабилизovan у корист варијанти на *-(j)еџи*, али код глагола мотивисаних придевом живо је превирање у избору творбених средстава код већине глагола, једино је код глагола мотивисаних придевом на *-ав* процес прилажења глаголима на *-иџи* при крају” (стр. 348).

Свестрана граматичко-нормативно-лексикографска анализа глагола на *-(j)еѣи*, *-ѣм* у корелацији са глаголима на *-иѣи*, *-ѣм* коју нам је Марина Спасојевић презентовала у својој првој књизи представља одличан пример како се унапређује национална наука. Ова књига ће послужити као незаобилазна приручна литература лингвистима свих профила, првенствено нормативистима и лексикографима, али и онима који се баве наставом српског језика не само на факултетском него и на другим нивоима образовања.

Драђана Рајковић

Институт за српски језик САНУ
Ђуре Јакшића 9, 11000 Београд, Србија
dragana.ratkovic@isj.sanu.ac.rs

UDC 811.163.41'373.46:316.356.2
UDC 811.163.41:811.161.1

Марија Стефановић. *Језичка слика њородице у руском и срѣском језику*.
Нови Сад: Филозофски факултет, 2012, 154 стр.

Име др Марије Стефановић, ванредног професора на Катедри за руски језик и књижевност Филозофског факултета у Новом Саду, добро је познато славистичкој јавности по запаженим студијама из функционалне граматике, асоцијативне граматике и когнитивне лингвистике. Последњих година Марија Стефановић интензивно се бави конфронтационим лингвокултуролошким испитивањима руског и српског језика на основу анализе вербалних асоцијација, а то је подручје на коме се у домаћој славистици окушало тек неколико аутора (Предраг Пипер, Рајна Драгићевић, Људмила Поповић, Стана Ристић). Утолико је већи значај појаве прве монографије у српској славистици посвећене конфронтационим истраживањима на материјалу вербалних асоцијација – *Језичка слика њородице у руском и срѣском језику*, чији је аутор Марија Стефановић.

Непосредан повод за истраживања што их је Марија Стефановић предочила научној јавности у овој књизи представљао је њен вишегодишњи рад на састављању *Асоцијативног речника срѣскога језика* (коаутори: П. Пипер и Р. Драгићевић; речник је објављен 2005), током кога је, поређењем асоцијативних поља у српском језику са онима у руском, установљено постојање разлика не само у њиховом садржају, него и у структури. „Наше досадашње искуство”, како се истиче у *Уводу*, „показало је да се најбогатији материјал за истраживање везе између језика и културе налази у асоцијативним пољима, из којих се може добити знатно више података о животу и схватањима народа него само из речника, паремија, фразеологизама и уобичајених поређења. [...] Асоцијативна поља [...] садрже практично све податке који су у одређеном периоду релевантни за носиоце језика. Многи од њих, међутим, рефлектују традиционална схватања, и комбиновање анализе асоцијативних поља са анализом других извора чини се адекватним за добијање слике света